

Malta ili Mljet?

Piše Dr. R. Vimer.

Mjeseca kolovoza g. 1907. napisao sam „Život sv. Pavla“, koji je izdalo društvo sv. Jeronima. Slijedeći sv. Pismo, najvažnije tumače, zajamčenu predaju, napomenuo sam u toj knjizi,¹ da se Pavao na svom sužanjskom putu u Rim spasao na otok Maltu.

Krajem lanijske godine izašla je u Spljetu jedna rasprava od pedeset i osam stranica, koja hoće da dokaže iz petnih žila, kako se sv. Pavao ovom zgodom nije iskrcao na Maltu, već na otok Mljet, koji leži u jadranskom moru.² U toj raspravi spominje se na dva mjesta i moj „Život sv. Pavla“, da lijepo kažem, na dosta nelijepi način. Predbacuje mi „Melita“ da rušim tradiciju otoka Mljeta³ i da tvrdim, da se Pavao iskrcao na otoku Malti iz razloga, kojih nijesam proučio.⁴ Začudo mi je ponajprije, što se „Melita“ nakon tako duga vremena očesala o mene, jer nije moguće, da je trebalo tri godine, dok se rodila. A već same riječi, što ih navodi iz moje knjige, kažu svakome jasno, da sam morao proučavati razloge, prije no sam se odlučio za Maltu. Pišem naime: „Kako bi nam i milo bilo, kad bismo mogli reći, da je naš hrvatski Mljet primio Pavla u svoj naručaj, ipak moramo priznati istini za volju, da se Pavao sada iskrcao na Malti.“⁵

Pročitavši „Melitu“ nisam mislio na nju ni odgovarati, jer mog uvjerenja o Malti nije ni za čas uzdrimala. No jer je to

¹ Str. 214.

² Melita del naufragio di S. Paolo è l' isola Meleda in Dalmazia. Spalato 1910.

³ Str. 56.

⁴ Str. 57.

⁵ Str. 214.

pitanje po nas Hrvate dosta važno, a u „Životu sv. Pavla“, koji je pisan za puk, nijesam ga smio potanje razviti, odlučih se nakon duljeg vremena, da se njime opširnije zabavim.

I. Vjetar.

Poslije mnoga okolišanja prispije lađa, na kojoj se vozio sv. Pavao u Rim u luku Boniport, koja leži na južnoj obali otoka Krete. Bilo je to početkom listopada, jer je već prošao dan očišćenja, koji Židovi danas zovu dugi dan. U to doba počinju na moru duvati jesenski vjetrovi. Stoga opomenu Pavao mor-nare, neka ne idu dalje, jer bi to moglo biti pogibeljno i za ljude i za lađu. No gospodar i krmilar broda bijahu toga mni-jenja, da krenu do nedaleke luke Feniks, koja je mnogo zgo-dnija za zimovanje. Na to pristane satnik Julije i većina putnika, te odlučiše nastaviti putovanje s tim radije, što je dunuo vjetar s juga, koji će držati lađu u blizini obale.⁶

Samo kratko vrijeme plovili su uz Kretu. Nastavljajući svoj izvještaj pripovijeda Luka: „Non post multum autem misit se contra ipsam ventus Typhonicus, qui vocatur Euroaquilo.⁷ Već nam ovaj „autem“ nekako kaže, da se vjetar promijenio. Ako ih je dosad pratio jugo, morao je sada nahrupiti neki drugi vjetar.

Tu nam se namiče prvo važno pitanje, kako se zapravo zvao taj vjetar, jer ga jedni rukopisi sv. Pisma pišu: „*εὐροακίλων*“, a drugi „*εὐροακίδων*“. Koja je od ovih riječi prava, ne može ni-pošto da riješi subjektivno mnijenje kojeg pisca, već jedino kri-tika teksta po starim rukopisima. Ta je pak postavila za prvo svoje načelo: Valja poprimiti onu varijantu, koju preporuča ve-ćina starih rukopisa i prijevoda. Za Djela apostolska imademo danas 16 uncijalnih rukopisa i 416 minuskula.⁸ Prvi su pisani prije desetog vijeka velikim rastavljenim grčkim pismenima, pa se zovu uncijali. Što su ovi rukopisi stariji, to i više vrijede jer je svaki kasniji prepisivač sv. Pisma, bilo od ljudske sla-bosti bilo s nepažnje, starim pogreškama dodavao nove. Ona dakle riječ, koju jednolično pišu svi najstariji rukopisi, potekla je bez sumnje iz pera svetoga pisca. Takova je riječ „*εὐροακί-*

⁶ Dj. 27s—13.

⁷ Dj. 2711.

⁸ C. R. Gregory: *Novum Testamentum Graece. Prolegomena.* Lip-siae 1894. pag. 409. i 652.

λων“. Tri najstarija kodeksa vatikanski, sinajski i aleksandrijski imaju na našem mjestu jednoglasno „εὐρακύλων“. Pokraj ovih najviše se cijeni rukopis Efremov iz 5. vijeka, ali taj nema Djela apostolskih od 26 20—27 16 te rukopis Bezin, pisan u 6. vijeku, koji završuje Djela apostolska sa dvadeset i drugom glavom. Gotovo svi ostali uncijalni rukopisi pišu „εὐρακύλων“.

Varijantu „εὐροκλύδων“ imade zapravo jedan jedini, a to je Codex „Angelicus Romanus“ (L) pisan tek pod konac devetoga vijeka.⁹ *Εὐροκλύδων* imade istina i Codex „Mutinensis“ (H) iz devetoga vijeka, nu taj rukopis nije isprva imao Djela apostolskih od 27 4—28 31, već je taj ulomak nadopunila uncijalnim slovima kasnija ruka tek u XI. stoljeću. U rukopisu napokon, koji se zove „Porphirianus Chiovensis“ (P), a potječe iz 9. vijeka, dodala je kasnija ruka riječ „εὐροκλύδων“ s kraja,¹⁰ Kad dakle od 16 najstarijih rukopisa, koji potječu prije 10. vijeka, jedan jedini piše „εὐροκλύδων“, a svi ostali „εὐρακύλων“, onda nema sumnje, da je Luka morao napisati samo „εὐρακύλων“.

To se još bolje vidi iz grčkih rukopisa, koji su pisani manjim slovima. Tih imade danas za Djela apostolska 416¹¹ i svi pišu „εὐρακύλων“ osim jednoga ili dvojice.¹² Kad dakle od 432 u svemu grčka rukopisa sv. Pisma samo zapravo dva ili tri pišu „εὐροκλύδων“, a svi ostali „εὐρακύλων“, nema sumnje, da je potonja riječ prava. Tko će reći, da nije pravovaljan zaključak parlamenta, za koji je glasovalo 429 zastupnika, a samo trojica proti?

I sad molim čitatelje, neka prosude, može li se danas naći razborit čovjek, koji bi se usudio braniti varijantu „εὐροκλύδων“? Da je to bilo poznato „Meliti“, ne bi se nikad čudila, kako može pisati francuski biblicista Fillion, da riječ „εὐροκλύδων“ nije ni najmanje opravdana.¹³ I gotovo svi prijevodi sv. Pisma imaju „εὐρακύλων“. Tako je pisala stara Itala, pa je tu riječ i sv. Jeronim prenio u današnju Vulgatu. Tako pišu etiopski, sahidski i armenski prijevodi.¹⁴ To je razlog, što od novijih prijevoda sv.

⁹ Gregory: o. c. pag. 416.

¹⁰ C. Tischendorf: *Novum Testamentum Graece, Editio octava critica maior*, Lipsiae 1872. pag. 233.

¹¹ Gregory o. c. pag. 652.

¹² J. Hastings: *A Dictionary of the Bible*, Edinburgh 1898. I. Col. 795.

¹³ Pag. 10.

¹⁴ Tischendorf o. c. pag. 203.

Pisma nema gotovo ni jednoga, koji ne bi pisao Euroaquilo.

Varijanta „*εὐροκλύδων*“ dolazi prvi put u dosta lošem sirskom prijevodu, koji se zove Harklejev, a preveden je tek u sedmome vijeku. I taj ju je stavio s kraja te napisao ju grčkim slovima.¹⁵ Tim je zaveo i druge, koji su tu krivu riječ stavili u novija izdanja sirskih prijevoda. Zato je imadu jedino sirske prijevodi. A lako nam je protumačiti, kako su Sirci do te riječi došli. Euroaquilo sastavljeno je od riječi *εὐρος* i aquilo, što znači sjever. Prvu polovinu razumjeli su Sirci, jer je to grčka riječ, ali drugu nisu, jer im latinski jezik nije bio poznat, pošto su živjeli daleko od Italije. Držeći riječ *ἀκύλων* za pogrešku prepisivača, zamijenili su je sa čisto grčkom riječi *κλύδων*, koja znači val. Mislili su naime, da je prepisivač grčko slovo Δ zamijenio sa Λ. Tako su dobili riječ *ΕΥΡΟΚΥΛΩΝ*. I doista imade jedan kodeks: *εὐροκλύδων*.¹⁶ Pošto riječ ovako pisana nije imala nikakova smisla, umetnuli su u nju jedan Λ i pisali *ΕΥΡΟΚΛΥΔΩΝ*. To je za oko i za uho posvema grčki, ali zapravo ne znači upravo ništa. Hrvatski prevela bi se ta riječ sa vjetar-val, što se ne da protumačiti ni sa vjetrovit val, ni sa valovit vjetar, jer ni jedno ni drugo nema smisla. To je razlog, što se riječ *εὐροκλύδων* ne da prevesti. Koji ju prevode sa južnjak, preveli su samo prvu polovinu, dočim je druga ostala neprevedena. Već po različnosti obiju pojmova, iz kojih je riječ sastavljena, vidi se, da to nije nikakav kompozit. Pa doista ovu riječ „*εὐροκλύδων*“ ne poznaje grčki jezik: ona se nalazi jedino na tom mjestu sv. Pisma u dva ili tri rukopisa. Upotrebio ju je doduše i bizantski povjesničar Konstantin Manases, ali je očito, da ju je uzeo iz pogrešno pisana sv. Pisma, jer je živio polovinom 12. vijeka.¹⁷

I samim Sircima nije ta riječ bila jasna, jer ju nisu nikad preveli, već jednostavno transkribirali. Ali kako? Jedanput pišu *εὐροκλύδων*, drugi put *εὐρουκλύδων*, treći put *εὐρακλύδων*, četvrti put *εὐρακλήλων*, peti put *εὐρακύνκλων*.¹⁸

Neki su bibliciste pristali uz varijantu *εὐρακλύδων*, što je

¹⁵ J. Smith. The Voyage and Shipwreck of St. Paul. London. 1880. pag. 161.

¹⁶ Ignatius Géorgius. D. Paulus Apostolus in mari, quod nunc Venetus sinus dicitur, naufragus. Venetiis 1730. Pag. 199. § 8.

¹⁷ Smith. o. c. pag. 275.

¹⁸ Tischendorf o. c. pag. 233.

tobože riječ *Euraquilo* čudna kovanica, jer je u njoj prva polovina grčka, a druga latinska. Ali su ti zaboravili, da se baš vjetrovi nazivlju sličnim kompozitima kao n. pr. *Euroauster*, *Euro-notus*. Što je pako u ovim riječima prva polovina grčka, a druga latinska, ne će smetati nikoga, koji znade, da mornari, ploveći po raznim krajevima, imadu i danas svojih tehničkih izraza, koji su složeni iz engleskoga, njemačkoga i holandeskoga jezika.¹⁹ Tako je i Luka saznao ime tog vjetra od aleksandrijskih mornara, pa piše: „*Ventus, qui vocatur euroaquilo*“.²⁰

Pošto smo dakle ustanovili pravo ime, da vidimo, kaki je to bio vjetar. Riječ *eurus* ima troje značenje: jugoistočnjak, istočnjak i vihar uopće.²¹ U prvom značenju ne smijemo je uzeti, jer je spojena sa *aquilo*, što znači sjever. Tad bi naime značila u prevodu južni sjevernjak, što je nesmisao. Da taj vjetar поближе označimo, valja nam riječ *eurus* uzeti u drugom značenju, naime istočnjak. Tada znači *euroaquilo* samo sjeveroistočnjak. Što god sam riječnika i leksikona pretražio, pišu svi bez iznimke, da *euroaquilo* znači sjeveroistočni vjetar. Da bi *euroaquilo* ikad značilo „*scirocco aquiloso*“²² posvema je krivo. Da je taj vjetar bio buran, označio je Luka već riječju *typhonicus*, koju piše pred *euroaquilo*. Kada dakle *aquilo* ne bi značilo ništa više već buran, bila bi to tautologija, o kakovu se sv. Luka nije nikad ogriješio. Da se pako pod Kretom lagan južnjak često pretvori u buran sjeveroistočnjak, to nam svjedoči i današnje iskustvo mornara, jer je to na otoku Kreti obična stvar.²³ Zato iskusni mornari i danas potpisuju precizan izvještaj sv. Luke, koji kaže: „*Aspirante autem austro legebant Cretam — a kad dunu jug, plovlahu uz Kretu. Non post multum autem misit se contra ipsam ventus typhonicus, qui vocatur euroaquilo — ali ne zadugo nahrupi s nje buran vjetar, koji se zove sjeveroistočnjak.*

Iz gore pomenutih riječi „*contra ipsam*“ hoće „*Melita*“ da izvede, da je vjetar duvao sa juga, jer je lađa plovila ispod

¹⁹ Dr. Hans Balmer, *Die Romfahrt des Apostels Paulus und die Seefahrtsskunde im römischen Kaiserzeitalter*. Bern—Münchenbuchsee 1905. pag. 21.

²⁰ Dj. 27¹¹.

²¹ Divković, *Latinsko hrv. riječnik*, Zagreb. 1900., str. 365.

²² *Georgius* o. c. pag. 206.

²³ The sudden change from a south wind to a violent northerly wind is a common occurrence in these seas. *Smith*, o. c. pag. 102.

Krete. Nema sumnje, da se riječi *κατ' ἀντήs*, latinski „contra ipsam“ mogu odnositi samo na Kretu, jer je to posljednja ženska imenica pređašnje rečenice. Priznati moramo, da ovaj dokaz nijesmo mogli naći u Georgijevoj knjizi, iz koje je „Melita“ povadila svoju zairu. No da je „Melita“ malo zavirila u grčku gramatiku, bila bi našla, da predlog *κατά* sa genitivom znači na prvom mjestu sa, niz, nuz, dolje.²⁴ Tomu imade nebrojeno primjera u klasičnoj grštini.²⁵

Sv. Luka bio je klasično naobražen Grk, pa je u tom smislu upotrebio *κατά* i ovdje. Analogan primjer imademo u njegovom evanđelju, gdje piše: *ἐξελθόντα δὲ τὰ δαιμόνια ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου, εἰσῆλθον εἰς τοὺς χοίρους καὶ ὤρμησεν ἡ ἀγέλη κατὰ τοῦ κρηένου εἰς τὴν λίμνην καὶ ἀπεπνύγη*. Exierunt ergo daemonia ab homine et intraverunt in porcos et impetu abiit grex per praeceps in stagnum et suffocatus est²⁶. To znači hrvatski: navali sve krdo s brijega u more. Njemački: Die ganze Herde stürzte sich den Abhang hinab in den See.²⁷

Tu dakle Vulgata nije zgodno prevela riječi *κατ' ἀντήs* sa contra ipsam, već bi morala kazati de ipsa ili per ipsam.

Nu kad mi i ne bi znali po samom imenu, kakav je vjetar bio euroaquilo, možemo ga u ovom slučaju točno označiti po pravcu, kojim je zanio lađu. Nastavljaajući svoje pripovijedanje kaže Luka: „Cumque arrepta esset navis, et non posset conari in ventum, data nave flatibus, ferebamur. In insulam autem quandam decurrentes, quae vocatur Cauda, potuimus vix obtinere scapham.²⁸ Taj otok Cauda jest po općem tumačenju današnji Cozzo, koji leži 23 milje ispod Krete prema jugozapadu.²⁹ Iz ovoga je jasno, da je taj vjetar duvao sa sjeveroistoka,³⁰

²⁴ F. Petračić, Grčko-hrvatski riječnik. Zagreb 1875. str. 425.

²⁵ *κατ' ἰπῶν ἀίξαντες* (Homer, II. VI. 232.) poskakavši sa konja; *βῆ δὲ κατ' Ὀλύμπεο καρήνων ἀίξασα*, i ona digavši se, ode sa vrhunaca Olimpovih (Homer II. XXII. 187.); *ἐρήλατεον εαυτοὺs κατὰ τοὺs τείχεs*, strmoglavije se sa zida (Herodot. Hist. VIII. 53.); *ἀλλόμενοι κατὰ τῆs πέτραs*, skaćući sa pećine (Ksenofon. Anab. II. XVII.) itd.

²⁶ Luk. 833.

²⁷ A. Arndt, Das neue Testament übersetzt und erklärt. Regensburg 1903. pag. 201.

²⁸ Djela apost. 27₁₅₋₁₇.

²⁹ Hastings: Dictionary I. 363.

³⁰ Govorimo, kako se u običnom životu govori mimoilazeći točnije zemljopisne oznake SSJ.

da je euroaquilo sjevero-istočnjak. Kad bi ih kakav južnjak bacio bio do Kaude, morala bi lađa ploviti protiv vjetra, a to se očito protivi sv. Pismu, koje kaže, da lađa nije mogla vjetru odoliti. Tvrditi dakle, da je euroaquilo bio vjetar s juga, znači izvlačiti sv. Pismo. Na tom je mjestu Georgije mnogo konsekvantniji, jer veli, da je Kauda neki otok na zapadnoj obali Krete.³¹ Da se „Melita“ košto u svem, tako i u ovom mjestu, povela za Georgijem, ne bi upala u tako očito protuslovje sa sv. Pismom.

Dobro tumače bogoslovi i mornari, da žestok južnjak ne bi zanio lađu, koja plovi ispod Krete, prema Kaudi, već bi njome tresnuo o Kretu. A kako hoće „Melita“ da izbjegne tomu nepobitnom prigovoru? Veli, da ploviti uz obalu znači ploviti dvadeset morskih milja daleko od nje.³² Evo do kakova se tumačenja dolazi, kad čovjek silom hoće da dokaže nešto, što se iz sv. Pisma dokazati ne može!

In insulam autem quandam decurrentes, quae vocatur Cauda, potuimus vix obtinere scapham.³³ Precizniji grčki tekst glasi: *Νησίον δὲ τὴ ὑποδραμόντες καλούμενον Καῦδα. Ὑποτρέχω* znači doći pod, o brodarima dobroditi pod nešto.³⁴ Njemački: darunter hinlaufen, unterlaufen.³⁵ Tako tumače svi tumači riječi: in insulam autem decurrentes.³⁶

Iz ovoga se i opet vidi, da je vjetar duvao sa sjevero-istoka. Ploveći ispod Kaude bili su za čas zaštićeni od vjetra, pa su taj momenat upotrebili, da s velikom mukom dignu na brod čamac, koji je dosad plovio uz lađu svezan konopom. Karta dakle dodana „Meliti“, koja označuje, da je Pavlova lađa

³¹ Georgius o. c. pag. 212.

³² Pag. 11.

³³ Dj. ap. 27¹⁰.

³⁴ Petračić, o. c. str. 878.

³⁵ Dr. Schirlitz, Griechisch-deutsches Wörterbuch, Giessen. 1903. pag. 402.

³⁶ Knabenauer: Comm. in Actus Apostolorum, Parisiis, 1899. pag. 402.: devecti infra parvam insulam. Dr. Balmer: Unter Cauda ist nicht von einer Ankunft an diesem Ort und von der Abfahrt die Rede, sondern es wird nur das glückliche Unterlaufen an der schützenden Küste erwähnt o. c. pag. 350. Running under a certain island called Cauda. Gloag. A critical and exegetical commentary on the Acts of the Apostles, Edinburgh. 1870. II. pag. 407.

doplovila nad Kaudu u očitom je protuslovju sa tekstom sv. Pisma.

Da je euroquilo bio sjeveroistočni vjetar, vidi se napokon i po tomu, što su se mornari bojali, da ih ne zanese na Sirtu. „Timentes ne in Syrtim inciderent, summisso vase sic ferebantur.“ Pog Sirtom razumijevaju svi geografi i filolozi obalu gornje Afrike između Tunisa i Barke.³⁸

S tim se tumačenjem potpunoma slažu i tumači Djela apostolskih.³⁹

A kako je „Melita“ izvrnula to mjesto? Veli, da se pod Syrtis ne imade razumijevati Sirta, već uopće loca arenosa, vadosa.⁴⁰ Kad bi sv. Luka mislio pod Sirtom kakove pličine ili pješčine, rekao bi i ovdje, kako piše dvanaest stihova kasnije: Timentes autem, ne in loca aspera incideremus.⁴¹ Kako bi se, pita nadalje u čudu „Melita“, bojali da ne upadnu u Sirtu, kad je ta više od 400 milja udaljena od Krete? A studijom svojom hoće da dokaže, kako je taj vjetar zanio Pavlovu lađu na Mljet, koji je 630 milja daleko od Kaude!⁴²

Da dokaže svoje izvraćanje, prepisala je „Melita“ cijelu polovinu stranice iz Georgija,⁴³ koji navodi nekoliko tumača, da Syrtis znači loca arenosa, vadosa, saxosa etc. No riječi navedenih tumača samo je njihovo tumačenje istrgnuto iz konteksa, zašto su se mornari bojali, da ne padnu u Sirtu. Hoće time da kažu: napao ih je strah, da ih vjetar ne zanese u Sirtu zato, jer je tamo morska obala plitka, pećinasta, pa bi im se lađa razbila.

Da se pod Syrtis imade razumijevati sjeverna obala Afrike, vidi se jasno po grčkom tekstu, koji piše: *Εἰς τὴν Σύρτιν*. Ni-

³⁷ Dj. 27¹⁷.

³⁸ Petračić, o. c. str. 816; Schirlitz, o. c. pag. 405; Dr. E. Riehm, Handwörterbuch des biblischen Alterthums, Bielefeld, 1894. pag. 1625; Hastings, o. c. IV. 182.

³⁹ Knabenbauer, o. c. pag. 432; H. J. Crelier, La Sainte Bible avec commentaires, Paris 1893. Les Actes des Apotres, pag. 306.; A. Meyer, Kritisch-exegetischer Kommentar über das Neue Testament. Göttingen, 1890. Die Apostelgeschichte, pag. 409; Gloag. o. c. II. pag. 408.

⁴⁰ Pag. 11.

⁴¹ Dj. 27²⁰.

⁴² Dr. Balmer, o. c. pag. 451.

⁴³ O. c. pag. 211.

kada εἰς Σύρτιν ili τινὰ Σύρτιν. Zato pišu svi izdavači riječ Σύρτιν sa velikim slovom.⁴⁴ A Nijemci prevode tu riječ „in die Syrte“.⁴⁵ Čini se prema tomu, da „Melita“ nije znala što piše. Veli, da Syrtis znači pličinu, a piše tu riječ uvijek sa velikim početnim slovom. Oni pako, koji kažu, da τὴν Σύρτιν znači τινὰ Σύρτιν, ili hoće da iskrive sv. Pismo ili ne imadu pojma o egzegezi, jer i dobar gimnazijalac znade za veliku razliku između τὴν i τινὰ. Kad bi dakle Euroaquilo bio kakav vjetar s juga, morao bi se koji kraj na južnoj ili zapadnoj obali Krete zvati Syrtis. A toga nema. Sredozemno more poznaje od pamtivijeka pa do danas samo jednu Sirtu, koja leži na sjevernoj obali Afrike.

Da završimo! Ime vjetra Euroaquilo, pravac, kojim je tjerao lađu, otok Kauda, pod koji ju je zanio i strah pred Sirtom, četiri su neoboriva dokaza, da je taj vjetar duvao sa sjeveroistoka. A svaki od ovih dokaza i sam za sebe uzet ruši hipotezu, da se Pavao iskrcao na Mljetu. Pa zašto se, pitat ćete, „Melita“ toliko ustobočila na krivu varijantu εὐροακλίον; zašto tumači svom silom, da je to bio južnjak? Jednostavno zato, jer onda pada jedan od glavnih uvjeta, da bi se Pavao ikad mogao iskrcati na Mljetu. Tad bi Pavlovu lađu samo anđeli mogli prenijeti na Mljet.

Mi ćemo se ipak osvrnuti i na druge tobožnje dokaze „Melite“.

Nu prije treba da odgovorimo na pitanje, kako je Pavlova lađa mogla zapasti na Maltu, a ne na sjevernu obalu Afrike, kamo ju je tjerao sjeveroistočni vjetar? Pripovijedaju nam Djela, da mornari i usred bure nijesu stajali skrštenih ruku. Izvukli su s velikom mukom čamac, da se na njem spase, ako se lađa razbije;⁴⁶ opasali su brod užetima, da laglje odoli udaranju valova;⁴⁷ pobacali su teret u more, da lađa bude lakša.⁴⁸ Taj kratak izvještaj napisao je sv. Luka tek onda, kad se iskrcao, koliko se sjećao glavnih momenata. Nu i po ovom malom zaključuju ljudi, koji su proučili nautiku staroga vijeka, da su lađom upravljali iskusni mornari, koji su morali upotrijebiti i druga sredstva, da ne upadnu u Sirtu, gdje im ne bi bilo spasa.

⁴⁴ Tischendorf, o. c. II. pag. 234.

⁴⁵ Arndt o. c. pag. 438.

⁴⁶ Dj. 27₁₆.

⁴⁷ Dj. 27₁₇.

⁴⁸ Dj. 27₁₈.

Upravo ovaj odlomak sv. Pisma, najdragocjeniji je svjetski spomenik svima, koji se bave proučavanjem nautike starih naroda.

Najglasovitiji između ovih bio je Englez James Smith. Sin bogata trgovca iz Glasgowa imao je svoju jahtu, na kojoj je brodio preko trideset godina. Krhko zdravlje njegove djece prikovalo ga dulje vremena uz Gibraltar i Maltu, pa je tom zгодom napisao već prije spomenuto remek-djelo o Pavlovu brodolomu. Proučavao je geologiju i starine, te umro kao predsjednik geološkog i arheološkog društva na sveučilištu u Glasgowu dne 17. siječnja 1867.

Drugi je od ovih bio pomorski kapetan dr. Hans Balmer. Osijedio je ploveći od Sirije do Gibraltara. Poznao je sve otoke i obale sredozemnog mora, njegove struje i vjetrove, pa je u tom pogledu bio živa knjiga za jedrenjače. Pošavši u mir, proučavao je historiju, geografiju i nautiku Grka i Rimljana, pa se i opet vratio na sredozemno more, da svoje teoretsko znanje i praktično iskustvo isporedi sa onim, što piše sv. Luka o plovidbi sv. Pavla u Rim. Plod svoga mnogogodišnjega truda skupio je u već citovanom djelu: *die Romfahrt des Apostels Paulus*. Umrije godine 1910.

Jedao i drugi pripovijedaju opširno, što su sve uradili naši mornari, da ne zapadnu u Sirtu. Morali su okrenuti lađu proti vjetra; razapeti jadro protiv bure (*Sturmsegel*), jer bi im se lađa vrtila u moru kao komad pluta;⁴⁹ te napokon očajno kormaniti prema zapadu, da tako oslabe žestinu bure, koja ih je tjerala prema jugu. Ja sam sebi (ne znam, da li pravo) tu stvar tumačio sa prijelazom skele na rijeci, gdje valovi udaraju brodu o bok, pa ga tako turaju s jedne obale na drugu.

Smith, koji se svim žarom posvetio tomu pitanju, zamolio je dva engleska kapetana⁵⁰ prokušana u plovidbi Levantom, neka mu kažu, kojom brzinom plovi lađa, koju tjera bura na sredozemnome moru. Prvi mu je odgovorio, da to zavisi o žestini bure i obliku lađe. Kad mu je na to Smith protumačio, kakova je bila Pavlova lađa i uz koje je prilike plovila, odgovorio je kapetan, da se može uzeti 40 milja na 24 sata. A drugi je rekao 33 milje na 24 sata. Uzmemo li sada poprečnu sredinu ove dvojice stručnjaka, to je Pavao mogao ploviti brzinom

⁴⁹ Smith, o. c. pag. 114.

⁵⁰ W. M. Lean, R. N. i Graves R. N.

od 36'5 milje na 24 sata.⁵¹ Po Lukinu izvještaju gonila je bura lađu 13 dana i po, jer su u ponoći četrnaeste noći naslutili mornari kopno i usidrili se.⁵² Po tom računu bila bi Pavlova lađa prevalila u svemu 492'7 milja. I doista imade od Kaude do Malte 490 milja, dočim je Mljet udaljen od Kaude 630 milja. Taj dokaz nije, istina, odlučan za Maltu, ali uz druge ne smijemo ni njega odbiti, s tim više, što se osniva na računu prokušanih stručnjaka.

Jedno samo stoji, da po onomu, što smo dosad čuli, po imenu kopna na koje se iskrcao Pavao i po navedenoj stručnjačkoj izjavi, nema osim Malte otoka u sredozemnom moru, na koji bi se mogao spasti Pavao.

II. More.

U dalnjem svom izvještaju pripovijeda sv. Luka, da ih je bura gonila četrnaest dana po Adriji.⁵³ Četrnaeste noći usidriše nekako mornari lađu pred otokom, koji se zvao Melita.⁵⁴ Svi tumači priznavaju, da je taj otok bio u Adriji, jer Luka ne napominje nigdje, da ih je bura u to vrijeme zatjerala u kakovo drugo more.

Nu sad se tumači razdijeliše u dva tabora poradi riječi Adria. Daleko pretežna većina tvrdi, da se u Lukino doba pod Adrijom razumijevao ne samo Jadranski zaljev već i Jonsko more, pa zaključuju, da se Pavao iskrcao na Malti. Samo neznatna manjina tumača veli nasuprot, da se pod Adrijom ima razumijevati samo Jadranski zaljev, pa misle, da se Pavao iskrcao na Mljetu. Cijela dakle ova rasprava ovisi jedino o tom, što je Luka razumijevao riječju Adrija. I jer u toj točki leži riješenje toga gordijskog čvora, valja da popitamo stare knjige, što se u Lukino vrijeme razumijevalo pod Adrijom.

„Melita“ želeći dokazati, da se Pavao iskrcao na Mljetu, zastupa mišljenje one nekolicine, koja kaže, da Adrija nije sezala dalje od današnjeg Jadranskog zaljeva. Upravo u tom leži njezina glavna zabluda. Da dokaže svoju hipotezu, navodi ponajprije nekoliko pjesnika, koji uzimaju Adriju u užem opsegu.

⁵¹ Smith o. c. pag. 126.

⁵² Dj. 27²⁹.

⁵³ Dj. 27²⁷.

⁵⁴ Dj. 28¹.

A mi ćemo joj navesti nekoliko pjesnika, iz kojih se jasno vidi, da se pod Adrijom ima razumijevati i Jonsko more.

Horac, koji je umro 8. g. prije Isusa piše:

Actia pugna.

Te duce per pueros hostili more refertur;

Adversarius est frater; lacus Adria.⁵⁵

Akcium, gdje je bila poznata bitka, leži na sjevernozapadnom rtu Akarnanije, najzapadnije pokrajine u srednoj Grčkoj, dakle posvema u Jonskom moru. A taj Akcium jest po Horacu u Adriji.

Seksto Propercije, umro 15. g. prije Isusa veli Tulu, koji putuje iz Italije u Atenu:

Non ego nunc Adriae vereor mare noscere tecum

Tulle, neque Aegeo ducere vela salo.⁵⁶

Njemu se dakle proteže Jadransko more od Italije sve do Egejskog mora.

Ovidije, koji je umro 17. g. poslije Isusa, prognan bje u Tomi na Crnome moru. Na ladi, koja ga vozi iz Italije do Korintske prijedžbe, piše nasred morske pučine svoju dvanaestu elegiju, u kojoj kaže:

Aut hanc me, gelidi tremere cum mense Decembris,

Scribentem mediis Adria vidit aquis;

Aut, postquam bimarem cursu superavimus Isthmum,

Alteraque est nostrae sumta carina fugae.⁵⁷

A to znači: I kad sam drhtao mjeseca prosinca, dok sam pisao ovaj list, vidjela me Adrija u sredini svojih voda. Dakle je mogao biti u to doba samo u Jonskom moru.

Što dakle proizlazi iz navoda „Melitinih“ i naših. Slijedi to, da su još prije sv. Luke more, što se proteže između Krete i Sicilije jedni zvali Jonsko, a drugi Jadransko. A to ne će biti napadno nikome, koji znade, da je upravo ovaj dio sredozemnoga mora često mijenjao svoje ime. „Mare illud quod Graeciam Ita-

⁵⁵ Quinti Horatii Flacci Satiren und Episteln für den Schulgebrauch erklärt von Dr. E. Krüger. Zehnte Auflage, Leipzig, 1882. II. pag. 258. Epist. lib. I. epistula XVIII. stih 61.

⁵⁶ Catulli Tibulli Propertii carmina, accedunt Laevii, Calvi, Cinnae aliorum reliquiae. Recensuit et praefatus est Lucianus Mueller Lipsiae, 1874. Sexti Propertii elegiarum lib. I. eleg. VI. vers. 1.

⁵⁷ P. Ovidius Naso. Für die Schule erklärt von Herman Peter. Dritte Auflage, Leipzig, 1899. Trist. lib. I. eleg. 12.

liamque diffunditur a freto Siculo et partem occidentalem Cretae, dictum est primo Cronium, secundo Celticum, tertio Jonium, quarto Adrias et mare Adriaticum, ut agnoscitur ex Strabonis lib. 2. et Philostrato 2. de Iconibus; quinto Ausonium, sexto Siculum ab insula Sicilia, cuius latus orientale alluit.⁵⁸

Nu ostavimo pjesnike. Mogao bi tko primijetiti, da pišu slobodno iuxta licentiam poëticam. Popitajmo radije stare historiografe i geografе, koji su na tom polju kompetentniji stručnjaci.

Valja nam ipak prije primjetiti, da jedan od ovih, geograf Ptolomej tuče „Melitu“ upravo u pojam, veleći, da se Jadransko more prostire između Sicilije i Krete. Njega je napomenula i „Melita“, pa se ograđuje protiv njegova svjedočanstva, jer da je živio 70. godina poslije sv. Luke. Uz to kaže „Melita“ da prije Ptolomeja nije niko nazvao Jonsko more Jadranskim.⁵⁹ Apodiktičnu ovu tvrdnju „Melite“ radije ćemo pripisati neznanju već hotomičnom zavaravanju njezinih čitatelja. Da je „Melita“ nešto dublje zaronila u ovo pitanje, ne bi bila ovako gadno nasjela. Zato ćemo „Meliti“ navesti niz pisaca počam od 6. vijeka prije Isusa sve do 6. vijeka poslije Isusa, koji nekadašnje Jonsko more zovu Jadransko more.

Grčki geograf Scilax iz Karijadne u Kariji živio je u 6. vijeku prije Isusa. Opisujući granice Jonskog mora, dodaje na koncu: idem autem est Adria et Jonius.⁶⁰

Strabo, grčki geograf, živio je u 1. stoljeću prije Isusa. Njegovo djelo „Geographica“ opsiže sedamnaest knjiga, te je jedno od najvažnijih izvora za staru geografiju.⁶¹ Strabo piše: Ionius autem sinus pars est maris, quod nunc Adria dicitur.⁶² Isti pisac piše⁶³: „Ostala Italija je uska i vrlo duga, završuje se na dva mjesta; sicilskim tjesnacem i Japigijom⁶⁴, a opkoljena je s dvije strane: s jedne Adrijom, a s druge i

⁵⁸ Philippus Brietius. Paral. Geograf. Part. 1. l. 6. c. 5. d. I.

⁵⁹ »Melita« pag. 18.

⁶⁰ *Tò ἀπὸ Ἀδρίας εἰσι καὶ Ἰόνιος*. Scilaxovih djela nema sveučilišna knjižnica u Zagrebu, zato ga navodim po Georgiju o. c. pag. 72. §. 13.

⁶¹ Meyers, Konversations-Lexikon IV. Auflage, Leipzig, 1898. XV. col. 356.

⁶² *ὁ δὲ Ἰόνιος κόλπος μέρος ἐστὶ τοῦ νῦν Ἀδρίου λεγομένου*; Strabonis Geographica. Recognovit Augustus Meineke, Lipsiae 1896. I. pag. 165.)

⁶³ O. c. str. 289.

⁶⁴ Istočni rt južne Italije.

Tirenskim morem. A oblik i veličina Adrije je slična Italiji, koja je ograničena Apeninima i jednim i drugim morem sve do Japigije i onoga Istma, koji se proteže uz Tarentinski i Poseidoniadski zaljev.⁶⁵ Strabo dakle pozna samo dva mora, koja opkoljuju Italiju: i to Adriju i Tirensko more. Ta se Adrija pruža do Japigije te do onoga Istma uz Tarentinski i Poseidoniadski zaljev. Tarentinski zaljev spada već u Jonsko more. Ovdje dakle Strabo ne pozna Jonskog mora. Na trećem mjestu opisuje Strabo gdje je Orik⁶⁶ i onda spominje, da postoje dva imena za jedno te isto more: Jonsko more i Adriju. I napokon završuje, da ime Adrija služi za cijelo more, t. j. i za Jonsko more i za Adriju u užem smislu.⁶⁷

Tito Livije, rimski povjesničar, živio je od g. 59. prije Isusa do 16. g. poslije Isusa. Taj piše ovo: „Prije rimskoga vladanja širila se vlast Tuščana daleko po kopnu i moru. Morem višim i nižim, kojima je Italija poput otoka opasana, a tomu nam imena služe za svjedočanstvo. Jer jedno su more nazvala italska plemena tuščanskim (tirenskim) prema općenitom imenu plemena (Tuščanskoga) a drugo su more nazvali Jadranskim, po Adriji Tuščanskoj naseobini. Grci zovu ta ista mora Tirensko i Jadransko.⁶⁸ I za Livija je evo nedvojbeno, da on Jonsko i Jadransko more zove jednim imenom Adria, kad kaže, da je Italija tim morima opkoljena kao otok t. j. sa svih strana. Jasno je da misli ovdje i na Jonsko more, koje zove Adriaticum.

Josip Flavije putovao je g. 67. iz Palestine u Rim. Povod i zgode svog putovanja opisuje ovako:⁶⁹ Poslije 26. go-

⁶⁵ ἔστι δ' ὁμοιον τὸ σχῆμα τοῦ Ἀδρίου καὶ τὸ μέγεθος τῆ Ἰταλίας τῆ ἀφοριζομένη τοῖς τε Ἀπεννίοις ὄρεσι καὶ τῆ θαλάττῃ ἐκατέρα, μέχρι τῆς Ἰαπυγίας καὶ τοῦ Ἰσθμοῦ τοῦ κατὰ τὸν Ταραντῖνον καὶ τὸν Ποσειδωνιάτην κόλπον.

⁶⁶ Mjesto na sjeverozapadnoj obali Epira.

⁶⁷ Strabo VII. 5. Meineke pag. 435. διαφέρει δὲ ὁ Ἴόνιος, διότι τὸ πρότερον μέρος τῆς θαλάττης ταύτης ὄνομα τοῦτ' ἔστιν, ὁ δ' Ἀδρίας τῆς ἐντὸς μέχρι τοῦ μυχοῦ, νυνὶ δὲ καὶ τῆς συμπύσης.

⁶⁸ Titi Livii ab. Ur. c. libri. Erklärt von W. Weissenborn, II. Band, Buch III—V. Vierte verbesserte Auflage. Berlin 1874. lib. V. cap. 33. 7.: Tuscorum ante Romanum imperium late terra marique opes patuere: mari supero inferoque, quibus Italia insulae modo cingitur, quantum potuerint, nomina sunt argumento, quod alterum Tuscum, communi vocabulo gentis, alterum Adriaticum mare ab Adria, Tuscorum colonia, vocavere Italicae gentes. Graeci eadem Tyrrihenum atque Hadriaticum vocant.

⁶⁹ Flavii Josephi opera edidit et apparatu critico instruxit Benedictus Niese. Berolini 1890. IV. str. 321.

dine zbilo se, da sam pošao u Rim radi uzroka, koji ću spomenuti. U to je vrijeme upravljao Judejom Feliks, koji je neke meni sklone, a dobre i čestite svećenike, radi neznatnog uzroka svezao i poslao u Rim, da se opravdaju pred carem. Njima ja, hotеći naći sredstvo spasa, a pogotovo, jer sam čuo, da, premda bijahu u zlu, nijesu zaboravili na pobožnost, a hranili su se smokvama i lješnjacima, dodoh u Rim izvrgavši se velikoj pogibli po moru. Kad je naime potonula naša lađa u sredini Adrije⁷⁰ plivasmo, a bilo nas je oko 600 na broju, kroz cijelu noć. A oko osvitka dana, pošto se po Božjoj providnosti pojavio kirenejski brod, uzet sam ja i neki drugi, nekih 80 njih na taj brod.“ Dalje pripovijeda Flavije, kako je prispio u Puteole, došao do Neronove žene Popeje i nju zamolio, da pusti one svećenike na slobodu. Josip Flavije putuje brodom iz Judeje u Rim. Usred Adrije stiže ga bura te se spasi na kirenejski brod i stiže u Puteole. To je dakle moralo biti u Jonskom moru, jer samo po ovome vodi put od Judeje do Puteola. Dakle i Josip Flavije, koji je putovao samo pet godina kasnije od sv. Pavla, izrično zove Jonsko more Jadranskim.

Dionizije Afer, poznat pod imenom Perieget, pisao je oko g. 120. posl. Isusa. U svojoj pjesmi „De orbis situ (*Περὶ ἡγῆσις τῆς οἰκουμένης*) opisao je u heksametrima sva mora, obale i otoke tada poznatoga svijeta. U njoj piše:

Aequoris at Siculi, quod vastis funditur undis
Ad Noton est pontus Libyae, Syrtisque vadosa
Major; at ulterius si pergas, cerne minorem
Occiduam, juxta quam Meninx insula fulget
Et Cercina simul Libyca statione patentes
Adria quas penetrat etc.⁷¹

Tomu se dakle zemljopiscu proteže Adrija sve do afričkih Sirta.

Aleksandrinac Ptolemej dobro razlikuje Jadranski zaljev od Jadranskoga mora. Opisujući međe Italije kaže, da Italija graniči s jedne strane Jadranskim zaljevom, a s juga Jadranskim morem.⁷² Kaže, da Siciliju s istoka oplakuje Jadransko more,⁷³

⁷⁰ Submersa nostra navi in media Adria, κατὰ μέσον τὸν Ἄδριαν.

⁷¹ Itinerarium provinciarum Antonini Augusti Vibius Sequester de fluminum et aliarum rerum nominibus in ordinem elementorum digestis. P. Victor de regionibus urbis Romae, Dionysus Afer de situ orbis Prisciano interprete, Lugduni. Godina izdanja nije označena. Vers. 506.

⁷² Ἄπὸ δὲ μέσημβρίας τῆ τε τοῦ Ἄδριον παραλίῳ lib. III. C. 1.

⁷³ lib. III. C. 4.

da Pelopones sa juga i zapada opkoljuje Jadransko more⁷⁴ kaže da Kretu sa zapada oplakuje Jadransko more.⁷⁵ Nu „Melita“ se ograđuje protiv svjedočanstva Ptolomejeva. Kojim pravom, pitamo mi? Ptolomej bio je po svom zvanju geograf i astronom, koji je dobro poznao granice mora i zemalja. „Melita“ ga zabacuje jedino zato, što je živio koji desetak godina iza sv. Luke. Za nas to nije nikakav razlog, jer svatko zna, da se imena gradova, zemalja, a još manje mora, mijenjaju jako teško. Zemlje mijenjaju svoje ime dugo vremena poslije, iza kako su spale pod gospodstvo tuđega naroda. A to se u to doba nije dogodilo sa Jadranskim morem. Povodeći se za Georgijem⁷⁶ veli „Melita“, da je Ptolomej prvi nazvao Jonsko more Jadranskim. Kolika je to neistina, kažu nam svi pisci, što smo ih dosad naveli. Je li možda Ptolomejev autoritet bio takav, te je zaveo u bludnju cio svijet? Neka danas jedan geograf okrsti more posebnim imenom, ne će se sjegurno drugovi njegovi bez razloga povesti za njim. Ptolomej je dakle nazvao Jonsko more Jadranskim samo zato, što se to more dugo vremena pred njim i u njegovo doba tako zvalo. Nije stoga čudo, što toliki pisci kasnijih vijekova Jonsko more istim imenom zovu.

Flavius Philostratus živio je koncem drugoga vijeka. Pozvan od carice Julije Domne, druge žene cara Septimija Severa, napisao „Vita Apollonii“, u kojoj slavi Pitagorejsku filozofiju.⁷⁷ U toj piše: *Messanam navigarunt ad fretum, ubi commixta maria Tuscum et Adriaticum difficile navigantibus efficiunt Carybdim.*⁷⁸ U istoj knjizi⁷⁹ pripovijeda Philostrat, kako je Neron došao u Grčku, da se natječe u olimpijskim i pitijskim narodnim igrama. A onda nastavlja, kako je mislio spojiti Egejsko more s Jadranskim, da ne mora svaka lađa ploviti oko Maleje,

⁷⁴ lib. III., C. 16.

⁷⁵ lib. III. C. 17. Ptolomejevih djela nema sveučilišna knjižnica, zato ih navodim po Smithu O. C. pag. 163 i 164.

⁷⁶ Diatriba IV. §. 1. pag. 65.

⁷⁷ Herder; Kirchen-Lexicon: Freiburg. 1895. IX. col. 2076.

⁷⁸ *Παραπλεύσαντες δὲ ἐπὶ Μεσσηνίην τε καὶ πορθμὸν, ἐνθα ὁ Τυρρηνὸς Ἄδριαξ ξυμβάλλον χαλεπὴν ἐργάζονται τὴν κάρυβδι.* Flavii Philostrati opera auctiora. Edidit C. L. Kayser. Accedunt Apollonii epistolae Eusebii adversus Hieroclem, Philostrati junioris imagines, Callistrati descriptiones I. Lipsiae 1880. Lib. V. C. 11. pag. 173.

⁷⁹ lib. IV. C. 24.

južnog rta Peloponeza.⁸⁰ Na prvom mjestu veli, da se kod Mesine mješa Tuščansko more sa Jadranskim. A na drugom mjestu kaže, da bi korintski prekop spojio Egejsko more sa Jadranskim. Njemu se dakle Jadransko more proteže od Sicilije sve do Korinta.

Julije Solinus živio u trećem stoljeću poslije Isusa i sastavio iz Plinijeva djela izvadak, koji se zove „Polyhistor“. U petom poglavlju opisuje sicilske gore. Ponajprije govori o Etni, a u paragrafu dvanaestom nastavlja ovako: „Laudant alios montes duos, Nehoden et Neptunium. E Neptunio specula est in pelagus tuscum et adriaticum.“⁸¹ Jasno je dakle, da i taj zove more kod Sicilije Jadranskim, jer sa Sicilije ne može nitko da vidi Jadranski zaljev.

Sveti je Jerolim živio od g. 340. do 420. Opisujući put Paulin iz Rima u Palestinu veli: Inter Scyllam et Charybdim Adriatico se credens pelago, quasi per stagnum venit ad Metonem.⁸² I njemu se dakle proteže Jadransko more od Mesinskoga tijesna sve do Metone, jednog grada u Peloponezu.

Povjesničar Prokopije iz Cezareje u Palestini živio je 6. vijeku poslije Isusa. U knjizi „De bello Vandalico“ piše: Sublatisque repente velis Gaulum et Melitam insulas velociter contingunt, quae Adriaticum a Tyrrheno dividunt pelago.⁸³ Prokopiju dakle dijeli Tirhensko more od jadranskoga Malta i Gaulos, jedan otočić pokraj Malte.

Nepobitna je dakle istina, da su nebrojeni stari pisci zvali Jonsko more i Jadranskim morem. Da potkrepimo svoju tvrdnju mogli bismo navesti i više pisaca, no mislimo, da je i ovo, što smo naveli, i preko dosta. Pa kako je, pitat ćete, jedno te isto more imalo dva imena?

⁸⁰ *ὅτε λέγεται (naime Neron) καὶ τῆς περὶ τὸν Ἰσθμὸν καινοτομίας ἀφασθαι περὶ πλοῦν αὐτὸν ἐργαζόμενος καὶ τὸν Αἰγαῖον τῷ Ἀδριατικῷ ξυμβάλλον, ὡς μὴ πᾶσα ναὺς διέρη Μαλέαν πλέει.*

⁸¹ C. Julii Solini Polyhistor, ad optimas editiones collatus; praemittitur notitia literaria, accedit index, editio accurata. Biponti 1794.

⁸² Sancti Hieronymi opera edidit Migne Tom. I. pag. 882.

⁸³ *Ἀράμενοι τε κατὰ τάχος τὰ ἰσθία, Γαύλω τε καὶ Μελίτη ταῖς νήσοις προσέσχον, αὐτὸ τε Ἀδριατικὸν καὶ Τυρρηνικὸν πέλαγος διορίζουσιν.* Procopii Caesariensis historiarum tetradis I. lib. III. u knjizi: Corpus scriptorum historiae Byzantinae. Editio emendatior et copiosior, consilio B. G. Niebuhrii instituta, auctoritate academiae litterarum regiae borussicae continuata. Pars II.: Procopius, vol. I. Bonnae 1833. Lib. I. cap. 14.

To pitanje najbolje je riješio današnji prvak na polju geografije leipciški profesor Partsch. U najuvažnijoj enciklopediji za klasične starine⁸⁴ razglabajući povijest Adrije piše: „Diese Anschauung welche das jonische Meer zu einem Teile der Adria herabdrückte, führte dann, als der Name des jonischen Meeres auf das sizilische Meer im Westen Griechenlands übertragen wurde, zu einer missbräuchlichen Erweiterung des Begriffes Adria, welcher nun oft auch den Tarentinischen Golf,⁸⁵ das sizilische Meer,⁸⁶ den Korinthischen Golf,⁸⁷ selbst die Gewässer zwischen Kreta und Malta⁸⁸ mit einschliesst.“ Tu se dakle i sam Partsch poziva upravo na naše mjesto Djela apostolskih za dokaz da se ime Adrija protezalo na more između Krete i Malte.

A sad pogledajmo iz bližega, što piše sv. Luka: „Sed posteaquam quarta decima nox supervenit navigantibus nobis in Adria.“⁸⁹ Te riječi kažu jasno i izričito, da je Pavao plovio po Adriji 14 dana i četrnaestu noć. Ove dane broji Luka od odlaska iz luke Boniportus, jer veli, da su prošavši ispod otoka Kaude drugi dan izbacili žito sa lađe.⁹⁰ I nema ni jednog tumača, koji bi te dane brojio od kakovog drugog mjesta. Iz ovoga slijedi jasno, da je Pavao bio već onda u Adriji, kad je ostavio luku Boniport. Tu se dakle drži Luka onih pisaca svoga doba, koji more između Krete i Malte zovu Adria. Kad naime toliki pisci pišu, da su stari, putujući sa istoka u Italiju na Puteole, plovili Adrijom, naravno je, da je i sv. Luka, ploveći sa Krete u Rim, mogao biti samo u Jonskom moru, a da nije ni vidio Jadranskog zaljeva. Tako su upravo aleksandrijski geografi, koje smo gore naveli, i prije i poslije sv. Luke zvali Jonsko more. Ovo ime čuo je Luka upravo od aleksandrijskih mornara.⁹¹

Pred tim logičkim zaključkom uzdrhtali su svi, koji hoće, da se pod Lukinom Adrijom ima razumijevati Jadranski zaljev. Među ove spada i „Melita“. Evo kako tumači Lukine riječi:⁹²

⁸⁴ Paulis Real-Encyclopädie der classischen Altertumswissenschaft. Neue Bearbeitung unter Mitwirkung zahlreicher Fachgenossen herausgegeben von Georg Wissowa, Bd. I. Stuttgart 1894. pag. 417.

⁸⁵ Serv. Aen. XI., 540.

⁸⁶ Pausan. V., 25., 3., VIII., 54., 3.

⁸⁷ Philostr. imag. III., 6.

⁸⁸ Josephus Flavius, Vita 3, 15., Apostelgeschichte 27²⁷. Oros. I., 2, 90.

⁸⁹ Djela 27²⁷.

⁹⁰ Djela 27¹⁸.

⁹¹ Das Schiff sank im offenen Meere, wie er deutlich sagt, in der Adria, womit über jeden Zweifel bewiesen ist, das die See zwischen Kreta und Sicilien bei den Alexandrinern in jener Zeit das adriatische Meer hiess und nicht erst von Ptolomäus so benannt wurde. Balmer. o. c. pag. 381.

⁹² Pag. 28.

„Prije svega nije bura motala lađu 15 dana po Adriji, već samo zadnji pet dana po Adriji, a prvih deset dana po Jonskom moru“. I to da se zove egzegeza? Kad ja, uzmimo, pišem: bio sam 14 dana u Dalmaciji, protumačila bi to „Melita“ analogno: bio si deset dana u Italiji, a pet dana u Dalmaciji. Nigdje ne govori Luka o dva mora, već samo o jednom: Jadranskom. Onomu matematiku, koji bi iz gore navedenih Lukinih riječi mogao proračunati, da je bura bacala Pavlov brod samo pet zadnjih dana po Jadranskom, a prvih deset po Jonskom moru, morali bi svi da se duboko poklonimo.

Ako za koga, to je „Melita“ za sebe pisala: „Riječi sv. Luke valja tumačiti, kako glase i kako se općenito shvaćaju, a ne izvraćati ih pa onda prilagoditi onomu, što si je tko utuvio u glavu.“⁹³

A sad molim cijenjene čitatelje, neka potraže na zemljovidu Sredozemno more. Samo jedan pogled osvjedočit će ih potpunoma, da nije moguće, te bi lađu sa Krete do Mljeta mogla zanijeti bura, koja duva sa sjeveroistoka. Da je Pavlovu lađu zahvatio i kakav južnjak, ne bi je pronio mimo tolikih otoka i otočića, što leže na zapadnoj obali Balkanskog poluotoka. Svatko će priznati, da ju je vjetar čitavu prije zanio na otok Maltu, jer između ovoga i Krete nema nikakova otoka ni otočića. A čemu tražiti čudesa ondje, gdje to ne zahtjeva tekst svetoga Pisma?

Na čudne slučajeve, što ih spominje „Melita“⁹⁴ ne bi bilo vrijedno ni da se obazremo. Početkom prosinca g. 1864. zatljerao je široko u dubrovačku luku šest volujskih mjehova punih ulja. A pripadali su nekoj grčkoj lađi, koja se razbila u jonskom moru. Žao nam je samo, što „Melita“ nije ispitala, je li i tu lađu zahvatio vjetar ispod Krete? Jer grčke lađe mogu lijepo jedriti i blizu ulaza u Jadranski zaljev. Pa drugo je nešto goveđi mjeh, a drugo brod za prevoz žita, koji onako mimogred može primiti 276 ljudi, jer su stare lađe bile građene samo za tovar, a ne za putnike. Još je ljepši drugi primjer „Melitin“. Jednom se kod otoka Mljeta našla jedrenjača, s koje je široko stresao mornare. I to bi imalo služiti za nekakav dokaz, da je Pavao doživio brodolom kod Mljeta?

(Nastavit će se.)

⁹³ o. c. pag. 19.

⁹⁴ Pag. 28, 29.